

УДК [378.147]

DOI <https://doi.org/10.24195/olympicus/2024-1.11>**Кокотєєва Анастасія Сергіївна**старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Національний університет «Одеська політехніка»**ORCID ID:** 0000-0002-6653-7471**Бобошко Володимир Васильович**кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри спортивних ігор і менеджменту фізичної культури
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»**ORCID ID:** 0000-0002-9958-9497**Кузьмич Максим Володимирович**старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Національний університет «Одеська політехніка»**ORCID ID:** 0009-0001-4580-418X

ПОТЕНЦІАЛ ЦІННОСТЕЙ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянута проблема потенціалу цінностей фізичної культури як підґрунтя формування фізичної культури сучасної особистості.

Метою дослідження було переосмислення, інтерпретація й операціоналізація цінностей фізичної культури. **Методи дослідження:** аналіз наукової літератури, операціоналізація, інтерпретація. **Результати дослідження.** Огляд сучасних літературних джерел з проблеми дослідження дозволив визначити, що поняття «фізична культура» може бути інтерпретоване як сфера діяльності, що має гетерогенні і гомогенні риси. Нами було схарактеризовано форми фізичної культури (фізичне виховання, спорт, рекреація, лікувальна фізична культура) та відповідно виділено специфічні види діяльності (освітньо-виховна діяльність рухового характеру, навчально-тренувальна, пізнавальна, лікувальна та відновлювальна). В роботі визначити типи і форми матеріально-виробничої, суспільно-політичної та духовної діяльності, які мають відношення до фізичної культури та що походять з інших типів і форм матеріально-виробничої, суспільно-політичної та духовної діяльності. Виходячи з розуміння того, що система потреб особистості визначається не тільки соціальними, а й біологічними факторами, форми задоволення біологічних потреб в руховій діяльності пов'язані з історичним розвитком виробництва і культури, залежать від умов і способу життя соціальних груп. Потреба фізичного вдосконалення людини і розширення її потенцій стає такою, що виходить за межі потреб звичайного фізичного відтворення людини, і перетворюється на складову частину більш високої потреби, спрямованої на гармонійний розвиток особистості. Рухова активність є водночас чинником культивування людини, розвитку її фізичних кондицій, зміцнення здоров'я, набуття рухових умінь і навичок, а отже, й задоволення відповідних потреб.

Висновки. Інтерпретація поняття «фізична культура» з урахуванням її операціоналізації цінностей дозволяє розглядати її як інтегровану сферу діяльності, до змісту якої входять різні форми, що належать до основних компонентів фізичної культури (фізичне виховання, спорт, рекреація та лікувальна фізична культура), та підпорядкована специфіці взаємодій виховно-освітніх видів діяльності рухового характеру з матеріально-виробничою, суспільно-політичною та духовною діяльністю.

Ключові слова: фізична культура, фізкультурна діяльність, аксеологія, розвиток особистості.

Вступ. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю досягнення якісно нового стану українського суспільства, що насамперед означає вирішення проблеми формування нових

поколінь людей, які є фізично і ментально здоровими, мають сучасний стиль мислення та діяльності. Йдеться про формування в індивіда системи цінностей, яка поєднує в собі високорозвинену фізичну культуру з такими якостями, як ініціатива, ділова активність, цілеспрямованість, підприємливість, працьовитість, що набувають особливої актуальності в період ринкових відносин, які не лише розширюють можливості застосування людських здібностей, але і передбачають відому конкуренцію, яка потребує безперервної освіти, постійного професійного та культурного зростання, значної напруги духовних та фізичних сил.

Поняття «фізична культура» сьогодні досить широко розглянуто на теоретичному рівні [1]. Проте в аналізі цінностей фізичної культури важливим є емпірична інтерпретація та операціоналізація цього поняття. В науковій літературі можна знайти чимало різноманітних підходів до інтерпретації й операціоналізації різних феноменів фізичної культури [2]. Основні розбіжності в цих процедурах дослідження фізичної культури стосуються її типологізації, а також установлення індикаторів, за допомогою яких можна фіксувати відповідні дані, що розкривають зміст цього поняття.

Місце фізичної культури в системі культурних цінностей людства досі не відповідає її значенню як найважливішого фактора прогресу та досягнення високого рівня культури життя людей. Соціальна значущість фізичної активності обумовлена ще й тим чинником, що активність людини у цій сфері є однією з форм соціальної активності, тобто рисою життєдіяльності на певному етапі суспільного розвитку.

При розгляді фізичної культури з погляду представників системного підходу (Л. Сущенко, 2012 р.; А. Цьось, 2019 р.; Б. Шиян, 2011 р.) її різноманітні компоненти, форми та види подано не самі по собі, а ніби крізь призму з'ясування їхньої ролі, місця та взаємозв'язків у загальній системі чинників, спрямованих на оптимізацію фізичного стану й розвитку людини, причому особлива увага зосереджується на виявленні системоутворювальних засад цієї системи. Фізичну культуру розглядають при цьому і як підсистему культури суспільства загалом, і як відносно самостійну систему, що має свої підсистеми, пов'язані з різними формами спрямованого використання чинників фізичної культури в певних сферах суспільства (у системі освіти, виховання, у сфері виробництва, у режимі побуту тощо) [7].

Вчені розглядають фізичну культуру як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених у суспільстві для забезпечення необхідної ефективності фізкультурної діяльності [5,6,7]. На кожному етапі розвитку фізичної культури вони становлять її ціннісний зміст і в цій якості є для кожного, хто долучається до неї, предметом освоєння, використання, а в міру можливостей і подальшого розвитку. Тут підкреслюється, що цінності є основним компонентом духовної культури [4]. Цінністю можна вважати все те, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим. Тобто, йдеться про ту роль, яку предмет чи явище можуть відігравати в життєдіяльності людей з погляду їхніх потреб, інтересів, цілей.

Мета дослідження: інтерпретація й операціоналізація цінностей фізичної культури.

Завдання дослідження:

1) Надати характеристику основних форм фізичної культури та виділити специфічні види діяльності;

3) Інтерпретувати поняття «фізична культура» з урахуванням її операціоналізації.

Методи дослідження аналіз спеціальної літератури, операціоналізація, інтерпретація.

Результати дослідження. Операційним визначенням (операціоналізацією) поняття «фізична культура» будемо називати опис сукупності вимірювальних операцій, що були б еквівалентом його описового визначення. Головними складовими змісту фізичної культури становлять: фізичне виховання, спорт, туризм і лікувальна фізкультура. Це область специфічних і водночас структурно непростих формотворчих, виховно-освітніх видів діяльності рухового характеру. Індивідуум, долучаючись до них, здійснює активну цілеспрямовану рухову діяльність, за допомогою якої він впливає на самого себе.

У кожному з цих видів діяльності, окрім загальної основи, на передній план виступає ще й певний специфічний напрям, який визначає відмінність їхнього змісту (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика специфічних видів діяльності у сфері фізичної культури

Форма	Загальний характер	Специфічний характер	Мета та результат
Фізичне виховання	Освітньо-виховна діяльність рухового характеру	Розвивальний	Розвиток рухів, формування особистості, розвиток соціальних відносин
Спорт	Навчально-тренувальна діяльність	Змагальний	Удосконалення рухів, виховання особистості, розвиток здатності до максимального результату, розвиток соціальних відносин
Рекреація	Освітньо-виховна діяльність рухового характеру	Рекреативний і пізнавальний	Підвищення ступеня адаптації до природного середовища, становлення особистості, розвиток соціальних відносин
Лікувальна фізкультура	Відновлювальна рухова діяльність	Лікувальний і реабілітаційний	Терапія, підвищення адаптації, становлення особистості, розвиток соціальних відносин

До специфічної складової фізичної культури відносять форми діяльності, що походять з інших типів і форм матеріально-виробничої, суспільно-політичної та духовної діяльності (рис. 1).

Заслуговує на увагу підхід, у рамках якого фізична культура аналізується в аспекті потреб. Визначальним тут є розуміння того, що система потреб будь-якої конкретної людини визначається не тільки соціальними, а й біологічними факторами, включає потребу не тільки соціального, а й фізичного існування.

У зв'язку з цим підкреслюється, що потреби фізичного існування зумовлені історично і соціально [4]: навіть форми задоволення елементарних біологічних потреб пов'язані з історичним розвитком виробництва і культури, залежать від умов і способу життя соціальних груп.

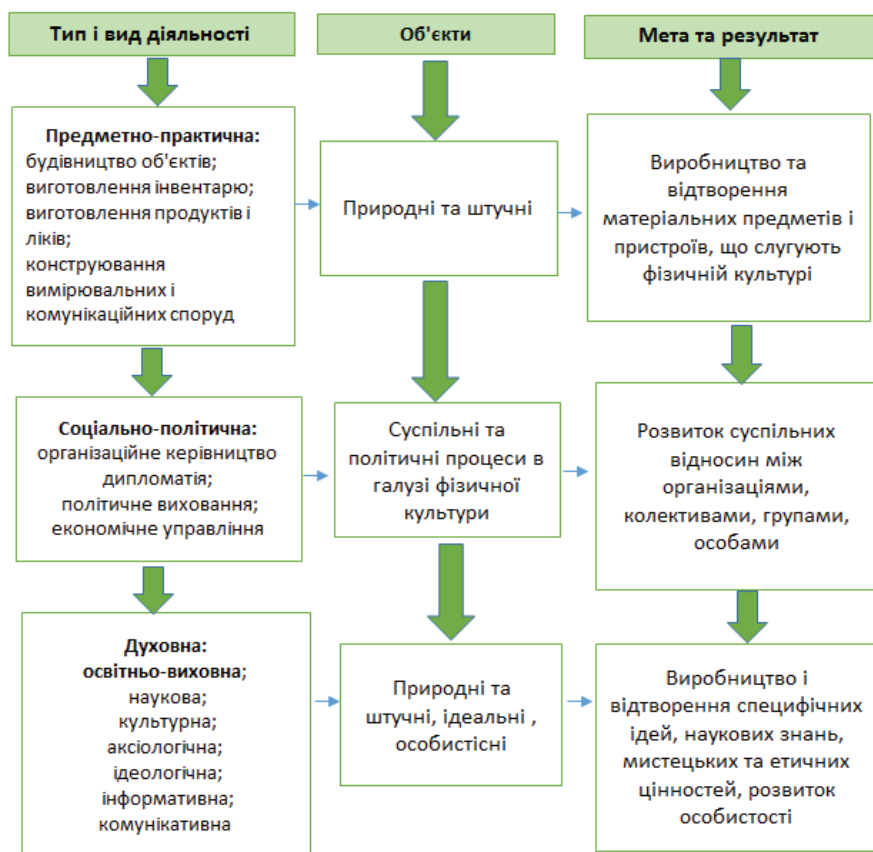

Рис. 1. Типи і форми діяльності, які мають відношення до фізичної культури

Крім того, зазначається, що фізична культура специфічним чином бере участь у реалізації та стимулюванні потреб як фізичного, так і соціального існування людей [5].

Серед чинників, до яких під час філогенезу пристосовується людський організм, істотну роль відіграє рухова активність, потреба в якій генетично зумовлена. Одночасно необхідно мати на увазі соціальну зумовленість і соціальне значення цієї потреби. Через рухову діяльність здійснюється взаємодія людини з природними умовами, причому не тільки як пристосування до них, а й як оволодіння людиною цими умовами. Рухова активність є водночас чинником культивування людини, розвитку її фізичних кондицій, зміцнення здоров'я, набуття рухових умінь і навичок, а отже, й задоволення відповідних потреб.

Однією з головних потреб, що задовольняються фізичною культурою, вважається потреба оптимального фізичного розвитку людини. У суспільстві ця потреба перетворюється на потребу фізичного вдосконалення людини і розширення її потенцій, тобто стає потребою, що виходить за рамки потреб простого фізичного відтворення людини, і перетворюється на складову частину більш високої вторинної потреби, спрямованої на всебічний розвиток особистості.

Фізична культура задовольняє й низку інших соціальних потреб, пов'язаних з її функціями в суспільстві. Ідеться, зокрема, про потреби активної участі фізкультурників у житті суспільства, про потреби виховання моральних якостей та естетичних смаків, про потреби культурного відпочинку, міжнародних зв'язків та успішного представництва своєї країни на міжнародній арені.

Інтерпретація поняття «фізична культура» з урахуванням її операціоналізації цінностей дозволяє розглядати її як інтегровану сферу діяльності, яка має гетерогенні і гомогенні риси. Гетерогенність полягає в тому, що до змісту фізичної культури входять різні форми діяльності, які належать до всіх трьох основних типів діяльності. Ці форми з'єднані в органічне ціле й у своїй орієнтації підпорядковані специфіці взаємодій у даній конкретній царині діяльності. Саме в цьому й полягає гомогенність структурно складної системи фізкультурної діяльності, що забезпечує єдиний процес функціонування фізичної культури як особливої форми інтегрованої суспільної діяльності.

Фізичну культуру, зазвичай, не розглядають поза відносинами людини та соціального середовища, що охоплюють не тільки міжлюдські взаємини, характерні для самого процесу культурно-виховної та спортивної діяльності (такі, як, наприклад, відносини між педагогом і вихованцем, тренером і спортсменом, спортсменом і глядачами, спортивними керівниками, між суперниками), а й широкі суспільні відносини між соціальними групами й усім суспільством. При цьому у сфері фізичної культури виокремлюють сферу специфічних (фізичне виховання, спорт, лікувальна фізкультура, туризм) і сферу об'єднаних (предметно-практична, соціально-політична, духовна) видів діяльності.

Висновки. Результати проведеного дослідження переконливо свідчать про те, що емпірична інтерпретація й операціоналізація цінностей фізичної культури дала змогу виокремити дві основні групи цінностей: суспільну й особисту. Можна стверджувати, що фізична культура представляє широкий простір для реалізації не тільки індивідуальних потреб фізіологічного, гігієнічно-профілактичного та лікувального характеру, а й потреб соціальної активності, підготовки до праці, використання фізичних і загальних творчих здібностей у самодіяльності, задоволення естетичних запитів і культурного проведення вільного часу, залучення індивідуума до колективу.

Фізична культура – інтегрована сфера діяльності, яка у своїй орієнтації підпорядкована специфіці взаємодій виховно-освітніх видів діяльності рухового характеру з матеріально-виробничою, суспільно-політичною та духовною діяльністю.

Література:

1. Арефьев В. Г. Основы теории та методики физического воспитания: учебник. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова. 2010. 268 с.
2. Візтей М. М. Спорт вищих досягнень і його соціально-культурна місія в нових умовах розвитку суспільства. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми

фізичного виховання і спорту. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2009. № 12. С. 27–31.

3. Власюк Р. Формування у студентів потреби в здоровому способі життя засобами фізичної культури. Інноваційні підходи до фізичного виховання і спорту студентської молоді: матеріали регіонального наук.-практ. семінару. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2009. С. 199–201

4. Востриков В. А. Цінності соціуму і фізичної культури як феномени становлення особистості. Науковий огляд. *Реферативний журнал*. 2016. № 2. С. 31–41.

5. Дутчак М. В. Парадигма оздоровчої рухової активності: теоретичне обґрунтування і практичне застосування. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2015. № 2. С. 44–52.

6. Олексин І. Я. Спортивна та фізична активність в контексті способу –життя сучасної людини. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2019. №. 86. С. 61–70.

7. Подгорна В. В., Смолякова І. Д., Апенько Д. В. Вплив силових тренувань на психоемоційний стан студентів. *Перспективи та інновації науки*. 2021. № 5(5). С. 542–554.

8. Разумовський С. О. Маркетинг фізичної культури як елемент соціальної сфери суспільства (соціально-філософський аналіз). *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2013. №. 2 (35). С. 199–203.

9. Тукаєв С., Вашека Т., Долгова О., Погорільська Н., Іваскевич Д., Федорчук С. Амадорський спорт як засіб запобігання емоційному вигоранню. *Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія*. 2020. №2. С. 18–25.

10. Федоренко Є. О. Формування мотивації до спеціально—організованої рухової активності старшокласників : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. наук з фізичного виховання і спорту. 24.00.02. Дніпропетровськ. 2012. 20 с.

11. Фідірко М. О., Кокотєєва А. С., Прокоф'єва Л. А. Ціннісний потенціал фізичної культури в процесі виховання студентської молоді. *Перспективи та інновації науки*. 2022. №6(9) 2022. С. 461–470

12. Футорний С. М. Шляхи удосконалення організації фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2013. №12. С.94–100.

References:

1. Arefiev, V. H. (2010). *Osnovy teorii ta metodyky fizychnoho vykhovannia: pidruchnyk [Basics of theory and methods of physical education: textbook]*. Kyiv. Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Drahomanova. 268 s. [in Ukrainian].

2. Viziyei, M.M. (2009). Sport vyshchych dosiahnen i yoho sotsialno-kulturna misiia v novykh umovakh rozvytku suspilstva [Sports of the highest achievements and its social and cultural mission in the new conditions of the development of society]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*. № 12. S. 27–31 [in Ukrainian].

3. Vlasiuk, R. (2009). Formuvannia u studentiv potreby v zdorovomu sposobi zhyttia zasobamy fizychnoi kultury [Formation of students' need for a healthy lifestyle by means of physical culture]. *Innovatsiini pidkhody do fizychnoho vykhovannia i sportu studentskoi molodi: materialy rehionalnoho nauk.-prakt. seminaru. Ternopil: Vyd-vo TNPU im. V. Hnatiuka*. S. 199–201 [in Ukrainian].

4. Vostrykov, V.A. (2016). Tsinnosti sotsiumu i fizychnoi kultury yak fenomeny stanovlennia osobystosti [Values of society and physical culture as phenomena of personality formation]. *Naukovyi ohliad. Referatyvnyi zhurnal*. № 2. S. 31–41 [in Ukrainian].

5. Dutchak, M.V. (2015). Paradyhma ozdorovchoi rukhovoï aktyvnosti: teoretychne obgruntuvannia i praktychne zastosuvannia [The paradigm of health-improving physical activity: theoretical substantiation and practical application]. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*. №2. S. 44–52 [in Ukrainian].

6. Oleksyn, I.Y. (2019). Sportyvna ta fizychna aktyvnist v konteksti sposobu zhyttia suchasnoi liudyny [Sports and physical activity in the context of the modern person's lifestyle]. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences*. Vol. 2(86). S. 61–70 [in Ukrainian].

7. Podgorna, V.V., Smolyakova, I.D., & Apenko, D.V. (2021). Vplyv sylovykh trenuvan na psykhoemotsiyni stan studentiv [Influence of strength training on the –psychoemotional state of students]. *Prospects and innovations of science*. № 5(5). С. 542–554 [in Ukrainian].
8. Razumovsky, S.O. (2013). Marketynh fizychnoi kultury yak element sotsialnoi sfery sus-pilstva (sotsialno-filosofskyi analiz) [Marketing of physical culture as an element of the social sphere of society (socio-philosophical analysis)]. *Slobozhanskyi naukovo-sportyvnyi vestnik*. №. 2 (35). S. 199–203 [in Ukrainian].
9. Tukayev, S., Vasheka, T., Dolhova, O., Pohoril's'ka, N., Yvaskevych, D., & Fedorchuk, C. (2020). Amators'kyi sport yak zasib zapobihannya emotsiynomu vyhorannu [Amateur sports as a means of preventing emotional burnout]. *Sportyvna medytsyna, fizychna terapiya ta erhoterapiya – Sports medicine, physical therapy and occupational therapy*. №2. S. 18–25 [in Ukrainian].
10. Fedorenko, Ye.O. (2012). Formuvannia motyvatsii do spetsialno-orhanizovanoi rukhovoï aktyvnosti starshoklasnykiv [Formation of motivation for specially organized motor activity of high school students]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Dnipropetrovsk. 20 s. [in Ukrainian].
11. Fidirko, M.O., Kokotieieva, A.S., & Prokofieva, L.A. (2022). Tsinnisnyi potentsial fizychnoi kultury v protsesi vykhovannia studentskoi molodi [Value potential of physical culture in the process of education of student youth]. *Prospects and innovations of science*. №6(9). S. 461–470 [in Ukrainian].
12. Futorny, S.M. (2013). Shliakhy udoskonalennia orhanizatsii fizychnoho vykhovannia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv [Ways to improve the organization of physical education of students of higher educational institutions]. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. №12. S. 94–100 [in Ukrainian].

Kokotieieva Anastasiia, Boboshko Volodymyr, Kuzmych Maksym

THE POTENTIAL VALUES OF PHYSICAL CULTURE OF A MODERN PERSONALITY

The article deals with the problem of the potential of physical culture values as a basis for the formation of physical culture of a modern personality.

The purpose of the study was to rethink, interpret and operationalise the values of physical culture. **The methods:** analysis of scientific literature, operationalisation, interpretation. **Results.** The review of modern literature on the research problem allowed us to determine that the concept of "physical culture" can be interpreted as a field of activity that has heterogeneous and homogeneous features. We have characterised the forms of physical culture (physical education, sports, recreation, therapeutic physical culture) and, accordingly, identified specific types of activity (educational and upbringing activities of a motor nature, educational and training, cognitive, therapeutic and restorative). The paper identifies the types and forms of material-production, socio-political and spiritual activities that are related to physical culture and that are derived from other types and forms of material-production, socio-political and spiritual activities. Based on the understanding that the system of individual needs is determined not only by social but also by biological factors, the forms of satisfaction of biological needs in motor activity are related to the historical development of production and culture, and depend on the conditions and lifestyle of social groups. The need for physical improvement of a person and expansion of his or her potentials goes beyond the needs of ordinary physical reproduction and becomes an integral part of a higher need aimed at harmonious development of the individual. Physical activity is also a factor in the cultivation of a person, the development of his or her physical condition, health promotion, the acquisition of motor skills, and thus the satisfaction of relevant needs.

Conclusions. Interpretation of the concept of "physical culture" in view of its operationalisation of values allows us to consider it as an integrated field of activity, which includes various forms that belong to the main components of physical culture (physical education, sports, recreation and therapeutic physical culture), and is subordinated to the specifics of the interaction of educational and educational activities of a motor nature with material and production, socio-political and spiritual activities.

Key words: physical culture, physical activity, axiology, personality development.